

O PRAVU ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE (ili o ekološkom pravu)

1. Poslednjih deset-petnaest godina čovečanstvo se suočilo sa novom društvenom opasnošću — zagađivanjem životne sredine koja iz godine u godinu, iz dana u dan postaje sve intenzivnija, pa i problemi u vezi sa tim sve aktuelniji. Demografska eksplozija, nekontrolisana industrijalizacija i ekonomski rast, trka u naoružanju, rasna segregacija, razne vrste diskriminacije i slično doveli su do stanja duboke krize životne sredine. Konstatuje se da su poremećeni osnovi ravnoteže čoveka i prirode i da su između čoveka i životne sredine nastale antagonističke protivurečnosti. Čovek, kao i druga živa bića, mogu da žive samo u prirodnoj sredini, što znači da poremećena životna sredina pretila da uguši čoveka i druga bića.

Smatra se, međutim, da protivurečnost između životne sredine i čoveka koje danas postoje naročito u ekonomski najrazvijenijim kapitalističkim zemljama, nisu samo tehnološkog i ekonomskog karaktera, tj. one nisu „neizbežna propratna pojava napretka“, već da je u razvoju ekonomski razvijenih zemalja prenebregnuta životna sredina, s obzirom da je u društvenom uređenju tih zemalja, zasnovanom na privatnoj svojini i eksploataciji, dominirao samo ekonomski interes, u kome je sve bilo usmereno ekspanziji proizvodnih snaga.

U poslednje vreme zapaža se još jedna pojava koja se sastoji u tome, da industrijski razvijene zemlje investiraju sredstva u nerazvijenim zemljama u tzv. „prljavu industriju“. Ovaj problem je uočen od strane Međunarodnog udruženja demokratskih pravnika, koji je na IX Kongresu u Helsinkiju, februara 1972. godine, doneo „Deklaraciju o čovekovoј sredini“.

Usled nekontrolisanog razvoja savremene tehnologije, pa može se reći i kao posledica tehničke civilizacije, dolazi do zagađivanja čovekove sredine, koje se manifestuje naročito u obliku: zagađivanja atmosfere; zagađivanja kopnenih voda; zagađivanja mora; nagomilavanja čvrstih otpadaka; nagomilavanja otrovnih materija u hrani; pojava buke; opasnosti od radioaktivnih materija i dr. Ovde bi mogli dodati problem populacione eksplozije, kao jedan od važnih problema vezanih za životnu sredinu, iako taj problem nema neposredne veze sa razvojem savremene tehnologije.

Svi problemi koji se odnose na zagađivanje životne sredine među sobom su povezani i oni deluju u negativnom pravcu, zbog čega se i postavlja kao najhitniji zahtev za intervencijom putem odgovarajućih mera.

Razvoj industrijalizacije i tehnologije naročito utiče na promene atmosfere, koje nastupaju usled njenog zagađivanja. Atmosfera se zagađuje upotrebom fosilnih goriva, proizvodnjom hemijskih supstanci, upotrebom motornih vozila, upotrebom dimnjaka bez odgovarajućih filtera čime se stvaraju otpadne materije kroz dim, čađ, gasove, prašinu, pesak itd., koje otpadne materije sve skupa nesumnjivo zagađuju vazduh naročito u velikim gradovima i u industrijskim centrima.

Zagađivanje kopnenih odnosno površinskih voda predstavlja svakako jednu od najtežih posledica koje nastaju u vezi sa zagađivanjem čovekove sredine. Sava je u Jugoslaviji duž celog toka prilično zagađena zbog velike količine otpadnih materija, ali ništa nije bolja situacija ni sa drugim rekama, pa i sa Dunavom koji već ulazi zagađen u našu zemlju.

Sve više se ističu problemi koji nastaju u vezi sa zagađivanjem mora. Zagađuju se ne samo obalna područja, nego i otvoreno more. Kao jedan od uzroka kojim se vrši zagađivanje mora, navodi se transport nafte između kontinenata tankerima.

Sa razvojem industrijalizacije i savremene tehnologije vrši se nagomilavanje otrovnih materija u hrani, a to zbog toga što se prilikom pripremanja hrane dodaju razne hemikalije, kao što su sredstva za pasterizaciju, diditi i drugo. Upotreba takvih sredstava može prozurokovati i štetno dejstvo po čovekovu sredinu. Tako, na primer, u razdoblju od 1966 — 1969. godine u blizini švedske obale utvrđena je velika količina diditija kod ptica i tuljana koji se hrane ribom.

Nagomilavanje čvrstih otpadnih materija u životnoj sredini predstavlja jedan od ozbiljnih problema naše civilizacije, a on je nastao sa porastom industrijalizacije i potrošnjom uopšte. Svakog dana pojavljuju se velike količine otpadnih materija, kartona, hartije, sintetičke materije, lima i drveta i drugog čvrstog materijala, koji se upotrebljava prvenstveno kao ambalaža i za druge svrhe. Nagomilavanje otpadaka ove vrste pojačano je jednokratom upotrebom boca i druge ambalaže za alkoholna i bezalkoholna pića, konzerviranog povrća, džemova itd., što je, na primer, samo u jednoj godini u Hamburgu izazvalo potrebu za nabavku 23 nova kamiona za odvoz smeća i zapošljavanje novih 149 radnika.

U poslednje vreme se sve više skreće pažnja na probleme radne sredine, a posebno na probleme koji su izazvani prekomernom bukom, jer buka preko određene granice svakako da ugrožava zdravlje čoveka. Mnoge zemlje već preduzimaju određene mere u cilju smanjivanja buke.

Zagađivanju čovekove sredine svakako da doprinose u većoj meri i radioaktivne materije. Najveća opasnost dolazi od atomskih proba i eksplozija atomskih bombi, bez obzira da li se radi o klasičnoj ili o vodoničnoj bombi. Usled eksplozija atomskih bombi nastaju mnogi raspadni radioaktivni proizvodi koji zagađuju vazduh, kopnene vode i more, što znači da prete zagađivanju čitave čovekove sredine, odnosno biosfere. Međutim, zagađivanje čovekove sredine može da nastane i usled drugih radioaktivnih materija, koje se primenjuju u mirnodopske svrhe.

2. Da bi se prevazišle sve negativne posledice savremenog razvoja tehnologije i ekonomije, potrebno je stvoriti takvo društvo u kome čovek treba da ovlada prirodnim silama, ali u kome s druge strane, čovek može slobodno da razvija svoje kreativne sposobnosti. Zato se smatra da treba napustiti ciljeve savremenog industrijskog društva i da treba stvoriti nove kriterijume vrednosti.

Samoupravno društvo u stanju je da stvara nove vrednosti nasuprot tradicionalnim vrednostima, pa prema tome, i da izgrađuje novo društvo na novim osnovama, da prevazilazi osnove potrošačkog društva zapadne civilizacije, da razvija nauku i kulturu i da usklađuje razvoj čoveka i njegove sredine.

Da bi se mogle preovladati suprotnosti između čoveka i njegove sredine potrebno je da se ostvari socijalističko društvo u svetskom okviru. Međutim, to ne znači da u međuvremenu ne treba preduzimati različite mere, a naročito mere pravnog karaktera, koje će imati za cilj zaštitu čovekove sredine.

3. Konstantuje se da danas u mnogim zemljama zakonodavstvo o zaštiti čovekove sredine ne polazi od jedne integralne i pluridisciplinarnе koncepcije. Zbog toga se ističe potreba, da zakonodavstvo o zaštiti čovekove sredine treba da bude u većoj meri globalno i okvirno, s tim da se drugim podzakonskim propisima predvide detaljnije norme u vezi sa merama koje treba preduzimati. Stoga se pojavljuje potreba da se pravnim normama preduzimaju vrlo opsežne preventivne mere, a zatim ukoliko je, došlo do prekršaja pravnih normi, moraju se dosledno preduzimati i represivne mere u vidu različitih sankcija.

Smatra se, međutim, da preduzimanje samo represivnih mera nije dovoljno, i da je potrebno da se putem zakonodavnih mera ugradi zaštita životne sredine u koncept tehnološkog razvoja. Prema tome pri donošenju zakonodavnih mera mora se poći od načela da se pri izgradnji životne sredine moraju obezbediti takve garantije koje će onemogućiti njenu degradaciju. Zbog toga i zakonodavne mere koje treba preduzimati ne mogu biti parcijalne i pojedinačne mere, već one moraju da imaju u vidu i globalnu koncepciju razvoja društva i zaštite čovekove sredine, s tim da mere koje se budu preduzimale u cilju onemogućavanja nastajanja štetnih posledica usled tehnološkog razvoja moraju takođe biti uokvirene u sistem koji će biti garantovan instrumentima i sredstvima, organima i organizacijama putem kojih će moći da se takav sistem mera u potpunosti realizuje.

4. Poznato je da je naš novi Ustav SFRJ jedini u svetu predvideo novo pravo čoveka — pravo čoveka na zdravu životnu sredinu (čl. 192). U vezi sa proklamovanjem novog prava na zdravu životnu sredinu, predviđena je i obaveza društvene zajednice da obezbeđuje uslove za ostvarivanje ovog prava. Međutim, ta obaveza je predviđena i za druge subjekte. Prema Ustavu SFRJ (čl. 87) radni ljudi i građani organizacije udruženog rada, društveno-političke zajednice, mesne zajednice i druge samoupravne organizacije i zajednice imaju pravo i dužnost da obezbeđuju uslove za očuvanje i razvoj prirodnih i radom stvorenih vrednosti čovekove sredine, kao i da sprečavaju i otklanjaju štetne posledice koje nastaju usled zagađivanja vazduha, tla, vode, vodotoka i mora, bukom ili koji na drugi način ugrožavaju te vrednosti

ili dovode u opasnost život i zdravlje ljudi. Ova odredba, prema tome, predstavlja nužnu dopunu odredbe Ustava SFRJ, kojom je proklamovano ustavno pravo čoveka na zdravu životnu sredinu.

5. Pokušali bi da ukratko ukažemo na razvoj zakonodavstva Jugoslavije o zaštiti prirode i životne sredine u vremenu posle oslobođenja.

U 1945. godini donet je najpre Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih retkosti DFJ („Službeni list DFJ”, br.54/45). U cilju izvršenja ovog zakona donet je i Pravilnik kojim su bliže regulisana pitanja iz zakona (88/45).

U 1946. godini donet je Opšti zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih retkosti, a na osnovu njega doneti su republički zakoni o zaštiti spomenika kulture i prirodnih retkosti, a osnovani su i zavodi za zaštitu kulture i prirode. U 1949. godini donet je nov Opšti zakon o zaštiti spomenika kulture.

U 1947. godini donet je Opšti zakon o šumama, u kome je bila predviđena mogućnost da se šumski predeli prirodnih lepota, kao i oni istorijskog i naučnog značaja mogu zakonima proglasiti za nacionalne parkove. U 1948. godini doneta je Uredba o upravljanju nacionalnim parkovima, a u NR Srbiji u 1961. godini donet je poseban Zakon o zaštiti prirode, a na mesto ranijeg Zakona o zaštiti i naučnom proučavanju prirodnih retkosti.

U 1963. godini donet je nov Osnovni zakon o šumama, koji pored ostaloga predviđa i mere za zaštitu šuma, a 1965 godine donet je Osnovni zakon o vodama, u kome su pored ostaloga predviđene i mere za zaštitu voda od zagađivanja.

U 1967. godini SR Srbija donela je svoj Zakon o vodama, kao dopunski zakon za izvršenje Osnovnog zakona o vodama.

U 1966. godini donet je Osnovni zakon o rudarstvu, kojim je regulisano pitanje mineralnih sirovina kao i njihova eksploatacija, a Osnovni zakon o iskorišćavanju poljoprivrednog zemljišta regulisao je pitanje obrađivanja poljoprivrednog zemljišta i mere agrotehničkog i drugog karaktera.

U 1965. godini donet je Osnovni zakon o lovstvu, s tim što su iste ili iduće godine sve republike donele i svoje dopunske zakone o lovstvu. Iste 1965. donet je Osnovni Zakon o zaštiti vazduha od zagađivanja.

Donošenjem Ustavnih amandmana iz 1971. godine prestala je važnost navedenih opštih saveznih zakona, kao zakona koji važe u federaciji, izuzev samo pojedinačnih odredaba, s tim da je nadležnost za donošenje novih zakona prešla na republike odnosno pokrajine.

Neke republike su i pre 1971.godine, kao što je već napomenuto, donele samostalno u svojoj nadležnosti zakon o zaštiti prirode, zakon o ribarstvu, zakon o urbanističkom i prostornom planiranju, zakon o podizanju i održavanju zelenih površina, itd.

Na osnovu odredaba Ustava SFRJ, federacija je uglavnom za sebe zadržala pravo da uređuje zaštitu i unapređivanje čovekove sredine koji su od interesa za celu zemlju i međunarodnu zajednicu (član 281, stav 1, tačka 10, Ustava SFRJ). U cilju realizovanja pomenute od-

redbe iz Ustava SFRJ, federacija je donela Zakon o međurepubličkim i međudržavnim vodama („Službeni list SFRJ”, broj 2/74) i Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju („Službeni list SFRJ”, broj 2/74). Međutim, još pre donošenja Ustava SFRJ iz 1974. donet je savezni Zakon o zdravstvenoj ispravnosti životnih namirnica i predmeta opšte upotrebe („Sl. 1. SFRJ” br. 71/72). Pored toga u federaciji se vrši priprema i Zakona o zaštiti i unapređivanju čovekove sredine, Zakona o zaštiti bilja od zaraznih bolesti koje ugrožavaju celu zemlju, Zakona o posebnim uslovima prevoza zapaljivih tečnosti, gasova, radioaktivnih i drugih opasnih materija, kao i nekih drugih zakona koji imaju uticaj na zaštitu čovekove sredine.

Pojedine republike donele su svoje nove zakone o zaštiti vazduha od zagađivanja. U SR Srbiji vrše se i pripreme za donošenje Zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakona o zaštiti od biljnih bolesti i štetočina, kao i nekih drugih zakona koji su od interesa za zaštitu životne sredine.

Sve republike donele su još i ranije svoje zakone o vodama.

Postoji i savezni zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja.

A postoji i niz drugih podzakonskih propisa republičkih i pokrajinskih koji su doneti za izvršenje pomenutih zakona, koji inače štite pojedina dobra životne sredine od narušavanja i zagađivanja.

Ovo sumarno navođenje pravnih propisa (saveznih, republičkih i pokrajinskih), koji svi skupa pored ostaloga imaju za cilj zaštitu i unapređivanje prirode i životne sredine, pretstavljaju dovoljno široku osnovu za stvaranje nove pravne discipline, nove grane pravnog sistema pravo o životnoj sredini ili „ekološkog prava”, odnosno „okolin-skog prava”.

Uz gred napominjemo da je, na primer, federacija do 1974. godine bila donela dvanaest propisa iz oblasti vodoprivrede i zaštite voda, a isto tako i republike su donele veći broj propisa o istoj materiji. Bosna i Hercegovina deset propisa; Crna Gora osam propisa; Hrvatska dvanaest propisa; Makedonija deset propisa; Slovenija jedanaest propisa; Srbija osamnaest propisa; SAP Vojvodina pet propisa; SAP Kosovo tri propisa.

Prema tome, i pre donošenja Ustava SFRJ iz 1974. godine republike su raspolagale velikim brojem propisa koji su pored ostaloga, regulisali pitanje zaštite voda, s tim da su posle 1974. godine republike dopunile svoje već donete zakone i druge propise, odnosno donele svoje nove zakone, koristeći ona ovlašćenja koja sada imaju po Ustavu SFRJ iz 1974. godine.

6. Iz navedenih zakona i drugih propisa može se zaključiti da su i pre donošenja Ustava SFRJ u našoj zemlji preduzimate vrlo opsežne mere pravnog karaktera, a u cilju sprečavanja zagađivanja pojedinih dobara životne sredine (u cilju zaštite od zagađivanja vazduha, voda, mora, tla i drugih dobara životne sredine). Zaštita pojedinih dobara životne sredine od zagađivanja bila je regulisana najpre saveznom zakonima, a zatim nizom republičkih i pokrajinskih zakona odnosno nizom podzakonskih propisa, kojima su bile predviđene vrlo opsežne i detaljne mere u cilju sprečavanja i suzbijanja zagađivanja čovekove sredine. Međutim, posle donošenja Ustavnih amandmana iz

1971. godine odnosno Ustava SFRJ iz 1974. godine, kao što je već rečeno, savezni zakoni uglavnom prestali su da važe tako da su ostali u važnosti republički i pokrajinski zakoni odnosno i drugi podzakonski propisi. Poslednje dve tri godine isto tako republike i pokrajine donele su i neke nove zakone u vezi sa zaštitom vazduha i drugih pojedinih dobara čovekove sredine. Prema tome, možemo konstatovati da postoji vrlo veliki broj pravnih propisa koji regulišu zaštitu pojedinih dobara čovekove sredine. Možemo konstatovati i to da pravni propisi koji postoje u republikama i pokrajinama a u vezi sa zaštitom pojedinih dobara čovekove sredine imaju za posledicu i dejstvo stvaranja jedne nove grane prava odnosno grane pravnog sistema — prava o životnoj sredini ili tzv. „ekološkog prava“ ili „okolinskog prava.“ Svakako da nije od velikog značaja koji će se termin usvojiti za ovu granu prava. Bitna je, međutim, činjenica da se usled postojanja niza pravnih propisa o zaštiti pojedinih dobara čovekove sredine, kojih će ubuduće biti sve više, stvara nova grana prava, a samim tim nastaje i potreba da ta nova grana prava uđe i u okvir nastavnih planova pravnih fakulteta.

Jedna grana pravnog sistema može nastati onda, kada iz te oblasti postoji dovoljan broj opštih pravnih normi koje pravno regulišu određena pitanja iz te oblasti. Prema tome, bitan kriterijum za postojanje jedne grane pravnog sistema je postojanje određenog broja pravnih normi koji regulišu određene društvene odnose.

U pravnim normama kojima se regulišu zaštita pojedinih dobara čovekove sredine najpre se predviđaju preventivne mere, koje treba da preduprede štetna dejstva po životnu odnosno čovekovu sredinu, i koje bi trebalo da se striktno u praksi i primenjuju. Tako je pojedinim odredbama republičkih i pokrajinskih zakona i drugih podzakonskih propisa najpre predviđena zabrana pojedinih opasnih delatnosti koje mogu da budu štetne po čovekovu sredinu.

Dalje, propisima su ustanovljeni standardi za aktivnosti i delatnosti koji mogu biti od štete po životnu sredinu.

Jednu od mera preventivnog karaktera predstavljaju i odredbe koje predviđaju zabranu vršenja industrijske ili slične delatnosti, koje su takve prirode da mogu prouzrokovati zagađivanje čovekove sredine ili da budu od štetnog dejstva na drugi način po čovekovu sredinu, dok se ne pribavi odobrenje od nadležnog državnog organa. Jedan od problema u vezi sa obavezom pribavljanja odobrenja odnosno koncesije za obavljanje industrijske ili druge slične aktivnosti predstavljaju preduzeća odnosno postrojenja podignuta pre nego što je odgovarajući zakon stupio na snagu i predvideo obaveze i ograničenja. Smatra se da u principu i ovakva preduzeća i postrojenja moraju da budu podvrgnuta novom zakonodavnom režimu i kontrolnim merama u vezi sa zagađivanjem.

Preduzimanje finansijskih i drugih ekonomskih mera predstavlja takođe jednu podvrstu preventivne mere u cilju sprečavanja da dođe do zagađivanja i oštećenja životne sredine.

Propisima je predviđena i kontrolna delatnost određenih državnih organa koja se vrši na više načina, a posebno utvrđivanjem (evidentiranjem) takvih delatnosti, odnosno vrsta objekata i postrojenja

koja ugrožavaju odnosno koja mogu ugrožavati čovekovu sredinu (energetski objekti, rafinerije nafte, hemijske industrija, industrija celuloze i papira, industrija cementa, crna metalurgija i prerada željeza i legura, industrija aluminijuma, brodogradilišta, određeni transportni objekti i sl); registracijom vršilaca tih delatnosti u određenim vremenskim razmacima kod nadležnog državnog organa i putem nadležnih inspeksijskih organa.

Kao što je već istaknuto, zakonima i drugim podzakonskim propisima predviđaju se i represivne mere pod kojima se podrazumeva primena različitih sankcija prema onim pojedincima ili pravnim licima koji su izvršili prekršaj odredaba zakona i drugih pravnih propisa u vezi sa zaštitom čovekove sredine. U praksi pojedinih država, kao i kod nas predviđa se veći broj sankcija i to: a) kazne za prekršaje ukoliko se radi o prekršajima pravnih propisa lakšeg karaktera; b) kazne koje se izriču po krivičnom zakoniku i to kazna zatvora ili novčana kazna; c) prema privrednim i drugim sličnim organizacijama (u našem pravu) mogu se predvideti kazne za privredne presteupe u vidu visokih novčanih kazni. Svakako da se mogu predvideti i druge vrste sankcija prema pojedincima i pravnim licima, a za povrede propisa u vezi sa zaštitom čovekove sredine.

Najzad, propisima treba da bude predviđena i obaveza o naknadi štete, u slučaju kada je povredom propisa o zaštiti čovekove sredine prouzrokovana i šteta pojedincima ili pravnim licima.

Svakako da ovim nabrojanjem nije iscrpljen spisak svih mera koje se mogu preduzimati, odnosno koje se u praksi preduzimaju.

7. Odredbe novog Ustava SFRJ stavljaju kao dužnost svim subjektima (radnim ljudima, građanima, organizacijama udruženog rada, samoupravnim interesnim i drugim zajednicama, društveno političkim organizacijama i društveno-političkim zajednicama, itd.) preduzimanje mera u cilju zaštite i očuvanja čovekove sredine. Zbog ovakve svestrane ustavne obaveze za zaštitu životne sredine, decembra prošle godine u organizaciji Jugoslovenskog saveta za zaštitu i unapređivanje životne sredine održano je savetovanje stručnjaka za pitanja vaspitanja i obrazovanja, a o problemima vaspitanja i obrazovanja iz oblasti zaštite i unapređivanja čovekove okoline, na kome je pored ostalog zaključeno, da pored programa vaspitanja i obrazovanja za zaštitu i unapređivanje životne sredine koji treba ostvarivati u školama opšteg obrazovanja, posebnu pažnju treba obratiti ovakvom programu povezanom sa profesionalnom orijentacijom, subjekata obrazovanja u usmerenom višem i visokom školstvu, a isto tako u dopunskom obrazovanju onih koji već aktivno deluju u različitim strukama.

U pomenutim zaključcima dodaje se i to, da vaspitanje i obrazovanje u oblasti zaštite i unapređivanja životne sredine mora da polazi sa pozicija marksističke nauke, dijalektičkih pristupa, principa i prakse socijalističkog samoupravljanja i savremenih dostignuća nauka.

Utoliko pre pravnicima je potrebno poznavanje problematike zaštite i unapređivanja životne sredine. Zbog toga se i nameće potreba, da se, kao što je već rečeno, na pravnim fakultetima izučava i no-

va grana prava-pravo životne sredine. (pravo o životnoj sredini). Ovo je potrebno naročito zbog toga da se pravnici, a naročito oni koji se nalaze u organizacijama udruženog rada koje mogu svojom delatnošću da prouzrokuju zagađivanje životne sredine, moraju da upoznaju sa pravnim normama koje postoje na tom području i da, i sami nastoje da te organizacije u kojima oni rade, preduzimaju one mere koje naređuju pravni propisi i druge pravne norme a u vezi sa zaštitom čovekove sredine.

U pojedinim stranim državama već su u nastavne planove pravnih fakulteta uvedeni i predmeti pod različitim nazivom: ekološko pravo, „ekolinsko pravo” i slično, a koji imaju za cilj da pruže osnovna prava studentima prava u vezi sa pravnim normama kojima se štite pojedina dobra čovekove sredine. U Saveznoj Republici Nemačkoj je tako, na primer, na pojedinim fakultetima uveden nov predmet „Pravo o zaštiti životne sredine”. Isto tako i u Francuskoj na pojedinim pravnim fakultetima uvedeno je pravo o zaštiti prirode i životne sredine. I na pojedinim američkim pravnim fakultetima uvedena je nastava iz prava o životnoj sredini (na primer, na Kolumbija univerzitetu u Njujorku).

U vezi sa uvođenjem nastave o novoj grani prava, prava o zaštiti životne sredine, postavlja se i pitanje i programa te nove nastavne discipline. S obzirom na složenost problematike o zaštiti životne sredine, to su i pravne norme koje se donose radi preduzimanja mera u cilju zaštite životne sredine veoma raznorodne. Ali ipak iz tih mnogobrojnih pravnih normi koje se donose radi zaštite životne sredine mogu se izdvojiti tri osnovne grupe pravnih normi koje pripadaju upravnom pravu, građanskom pravu i međunarodnom javnom pravu.

Svakako da najveći broj pravnih normi pripada upravnom pravu, s obzirom da zakoni koji se donose u vezi sa zaštitom voda, vazduha i tla od zagađivanja, dalje zakoni kojima se vrši zaštita od jonizujućih zračenja, propisi kojima se sprečava štetno dejstvo buke, kao i niz drugih propisa koji štite pojedina dobra od zagađivanja i njihovog narušavanja uglavnom sadrže izvesne zabrane, ili naređuju preduzimanje određenih akcija i mera radi sprečavanja štetnog dejstva koje pojedine aktivnosti mogu imati na pojedina dobra životne sredine. Sve te norme svakako da spadaju u upravno pravo, jer se tim normama predviđaju i pojedine vrste sankcija za neizvršavanje odnosno nesprovođenje onih obaveza sadržanim u tim pravnim normama.

Međutim, u pojedinim pravnim propisima predviđaju se i norme građanskog pravnog karaktera, a naročito norme kojima se reguliše pitanje naknade štete prouzrokovane usled nepoštovanja pojedinih normi kojima se štite pojedina dobra životne sredine. Te pravne norme spadaju u okvir građansko pravnih normi, stoga one čine predmet građanskog prava.

Najzad, na međunarodnom planu države zaključuju niz međunarodnih ugovora kojima se pored ostaloga predviđaju izvesne obaveze za države, obaveze međunarodno javno pravnog karaktera, a u vezi sa zaštitom pojedinih dobara životne sredine. Norme ove vrste naročito se pojavljuju u vezi sa zaštitom pojedinih međunarodnih reka i drugih voda od zagađivanja, u vezi sa zaštitom mora od zagađivanja,

kao i u vezi sa zaštitom drugih dobara koji su od interesa za dve ili više država. Ove norme svakako da spadaju u okvir međunarodnog javnog prava.

S obzirom na raznovrsnost pravnih normi koje su sadržane u pojedinim zakonima i drugim pravnim propisima, međunarodnim konvencijama i sl. o zaštiti pojedinih dobara životne sredine postavlja se i pitanje, da li treba da se uvede jedina pravna disciplina o životnoj sredini, ili da se norme odgovarajuće vrste (upravno pravne norme, građansko pravne norme, međunarodno javnopravne norme) uključe u odgovarajuće nastavne discipline koje se već predaju na pravnim fakultetima.

Čini se da je ipak celishodnije da se uvede na pravnim fakultetima nov predmet, nova pravna disciplina, pravo o zaštiti životne sredine (ili pod nazivom „ekološko pravo” odnosno pod nazivom „okolin-sko pravo”). Ovo predlažemo zbog toga što će svakako, ukoliko se uvede nova pravna disciplina o zaštiti životne sredine, moći u okviru te pravne discipline da dođe do izražaja u većem obimu izlaganje o pojedinim problemima zaštite životne sredine, dok ukoliko bi se pojedine pravne norme o zaštiti životne sredine uključile u odgovarajuće postojeće pravne discipline, one bi mogle samo u malom obimu da budu zastupljene u postojećim pravnim predmetima odnosno pravnim disciplinama, s obzirom da su postojeće pravne discipline (upravno pravo, građansko pravo, međunarodno javno pravo) već sada vrlo obimne. Stoga se zalažemo za uvođenje na pravnim fakultetima **nove pravne discipline o zaštiti životne sredine.**

U vezi sa uvođenjem te nove pravne discipline postavlja se pitanje na kojoj godini bi trebalo tu pravnu disciplinu uvesti. Mišljenje smo da bi uvođenje te pravne discipline trebalo da bude zastupljeno na četvrtoj godini.

Sem toga, svakako da bi ovu pravnu disciplinu trebalo uvesti i u nastavu na magistarskim studijama, s obzirom da ta problematika treba da bude naročito šire proučavana od onih studenata, koji se psovećuju i specijaliziraju za pojedine oblasti. Tako, na primer, materija o zaštiti životne sredine mogla bi da bude uključena u nastavu na upravnom smeru magistarskih studija, a isto tako na građansko pravnom smeru, a eventualno i na međunarodnom smeru, ukoliko takav smer bude organizovan.

8. Treba istaći i to, da se s obzirom na kompleksnost i interdiscipliniranost problematike o zaštiti životne sredine predlaže posebno postdiplomsko školovanje stručnjaka za pitanja zaštite životne sredine. Naime, predlaže se da fakultetski obrazovani stručnjaci raznih profesija (inženjeri, pravnici, ekonomisti, lekari i drugi) mogu da se specijaliziraju za probleme zaštite životne sredine, s tim da kao mesto školovanja ove vrste stručnjaka bude Centar za multidisciplinarne stu-

dije beogradskog Univerziteta, gde bi studenti sticali znanja u procesu timskog interdiscipliniranog naučnog rada. Predlaže se i to, da se uz centar za multidisciplinarnu studiju, ukoliko mu se poveri organizacija ovakvog smera posdiplomske nastave, može da formira univerzitetski naučno-istraživački centar, koji bi koordinirao istraživanja iz oblasti čovekove sredine. Akademija nauka o ovom delu zadatka, po ovom mišljenju, imala bi vrlo značajnu i korisnu ulogu. Ističe se i to da bi posdiplomska nastava iz ove oblasti omogućila sticanje akademskih stepena magistra i doktora nauka, čime bi se formirali specijalizovani naučni, nastavni i privredni kadrovi uključujući odgovarajući nastavni kadar za ovu vrstu nastave na fakultetima (dr Ljubiša Rakić, referat: "Obrazovanje i problemi čovekove okoline"; SAN, 1973 godine).

Dr SLAVOLJUB POPOVIĆ
professeur à la Faculté
de droit de Niš

LE DROIT DE PROTECTION DE L'ENVIRONNEMENT

— R é s u m é —

Dans cet article l'auteur attire l'attention, tout d'abord, sur le danger provoqué par la pollution de l'environnement, qui d'année en année devient de plus en plus intense. Il constate que c'est surtout dans les pays capitalistes industriellement développés que les bases sont troublées de l'équilibre de l'homme et de la nature et qu'entre l'homme et la nature des contradictions antagonistes se sont produites. On peut constater que la contradiction mentionnée a pris naissance à cause de la négligence de l'environnement, eu égard que dans l'organisation sociale de ces pays, basée sur la propriété privée et l'exploitation, dominait seulement l'intérêt économique. La pollution de l'atmosphère, pollution des eaux territoriales, pollution de la mer, l'amoncellement des déchets solides, l'amoncellement des matières toxiques dans la nourriture, la diffusion du bruit, le danger des matières radioactives etc.

La Constitution de la RSF de Yougoslavie est la seule dans le monde qui prévoit le nouveau droit de l'homme — le droit à l'environnement sain. Dans la Constitution sont contenues de même d'autres dispositions qui ont pour but d'assurer la réalisation de ce nouveau droit constitutionnel. Les constitutions des républiques fédérées et des provinces autonomes prévoient de même des dispositions analogues sur la protection de l'environnement. Cependant, même avant l'entrée en vigueur de la Constitution de 1974. dans notre pays une série de lois et de prescriptions analogues à la loi ont été adoptées, qui ont pour but de protéger certains biens de l'environnement (loi relative à la protection des monuments historiques, de la nature, des curiosités de la nature, lois relatives aux mines, aux forêts, à la pêche, à la chasse, à la protection des eaux, à la protection de l'air, à la protection des radiations ionisantes, et une série de prescriptions analogues). C'est surtout après la Constitution de 1974 que l'activité législative dans le domaine de l'environnement est devenue très intense, eu égard que les républiques fédérées et les provinces autonomes sont en premier lieu autorisées à réglementer par leurs prescriptions la matière relative à la protection de l'environnement.

Le fait qu'il existe un grand nombre de lois et de prescriptions analogues à la loi dans le domaine de la protection de l'environnement signale la possibilité de la formation d'une nouvelle branche du système juridique: le droit de la protection de l'environnement. (ou du droit écologique). C'est pourquoi l'auteur propose qu'on introduise dans les facultés de droit une nouvelle discipline juridique — le droit de l'environnement. De telles disciplines juridiques sont formées déjà dans les facultés de droit de certains pays étrangers. L'auteur considère que cette nouvelle discipline devrait contenir trois sortes de normes, à savoir: les normes, à savoir: les normes de droit administratif et de droit civil, ainsi que les normes qui sont du domaine du droit international public. Cette nouvelle matière devrait être introduite en quatrième année d'études.

